

Chiméra majetkových příznání

Česká společnost poměrně rychle bohatne - vyjádřeno v dolarech jsme každý rok o zhruba 14-15 % bohatší. Český sociální systém je přitom ve finančních potížích, hovoří se o krizi důchodového i zdravotnického systému. Mezi některými lidmi roste v současnosti pocit, že ekonomická transformace jim nepřináší očekávaný prospěch a že jejich životní úroveň je ohrožena. Jak je možné tak rozporuplné hodnocení skutečnosti? Jak to, že se ovoce reformy nedaří rozdělit rovnoměrněji mezi všechny obyvatele?

To, že větší diversifikace příjmů je naprosto standardní a žádoucí vývoj, a že k ní dochází ve všech zemích, procházejících obdobnou fází vývoje jako Česká republika, domácí voliče nezajímá. Oni byli zvyklí na maximální nivelizaci a všechny, kteří vydělávají více, než je v kraji či obci obvyklé, považují přinejmenším za neplatiče daní, přinejhorším rovnou za zločince. Tento postoj je hluboce zakořeněný a poskytuje vhodný materiál pro populisty nejružnějšího zabarvení, kteří neberou ohled na to, že rozdělení příjmů je v České republice ještě stále podstatně rovnostářštější než v západní Evropě, o Americe či jihovýchodní Asii nemluvě.

Pravicoví politikové i ekonomové v této situaci naléhají na další reformy, které by měly v delším období přinést prospěch všem obyvatelům, ale krátkodobě přinesou spíše ekonomické potíže těm méně majetným. Levice nemá po krachu socialismu žádný konzistentní ekonomický program. Ta soudnější část se poučila z krachu (ne)reformovaných socialistických vlád v Bulharsku, Rumunsku, ale i Litvě a Maďarsku a uvědomuje si, že razantní ekonomické reformy nemají v současnosti alternativu. Zároveň se ale levice snaží co nejvíce těžit z nespokojenosti lidí a slibuje jim zavedení všemožných sociálních dávek a výhod. Financování těchto rozpočtově náročných programů však většinou halí do mlhy neurčitosti. Je totiž nemilosrdnou skutečností, že sociální programy vyžadují vyšší daně, které platí celá společnost snížením dynamiky růstu. Navíc v zemích s poměrně nivelizovanými příjmy dopadá zvýšení daní okamžitě i na střední vrstvy, které se tak postaví proti sociálně demokratické vládě při nejbližších volbách.

Levicová politika se proto zdá být chycena do pasti: může sice slibovat vyšší sociální výdaje, dokud je v opozici, ale po převzetí moci je nemůže naplnit, nechce-li vyvolat hlubokou ekonomickou krizi. Pokud je ovšem nenaplní, ztratí jakoukoliv kredibilitu a v podstatě i důvod své existence. V takové situaci se objevují jako tajemný šém, zabezpečující potřebné příjmy pro státní rozpočet, návrhy na mimořádné zdanění bohatství. Může jít o návrhy zdanit mimořádné zisky privatizovaných společností, jak to navrhuje britská Labour Party, nebo o návrh majetkového příznání české sociální demokracie. Všechny tyto návrhy počítají s podporou obyvatel, kteří nelibě nesou "nepřiměřeně vysoké" zisky v britském případě, či "nepřiměřeně rychle" bohatnoucí podnikatele v případě českém. Oba návrhy přitom podle svých

předkladatelů nemají žádné vedlejší negativní účinky a představují tak čistý příjem státního rozpočtu. Je tomu ale skutečně tak? Je možné "vyklouznout" ze zdánlivě neřešitelného dilematu levicové politiky takto jednoduše? Zaměříme se zde na podrobnější prozkoumání návrhu české sociální demokracie, který je pro českou ekonomiku důležitější.

Sociální demokracie je sice ve svých návrzích zavedení majetkového příznání velmi neurčitá, ale pokusme se přesto odhadnout co by prosazení tohoto opatření skutečně znamenalo. Prvním problémem je stanovení hranice majetku, od kterého by již bylo nutné podávat majetkové příznání. Sociální demokracie několikrát zmínila hranici 3 milionů jako nejvhodnější. Nechme stranou otázku, proč zrovna 3 miliony by měly znamenat onu hranici a podívejme se na to, kolika domácností by se podobné opatření týkalo.

V první řadě je velice problematické, jak by rodina poznala, že tuto hranici již překonala. Hodnota stejného majetku se může prudce měnit rok od roku a její stanovení je mnohdy velmi komplikované a nákladné. Jedinou schůdnou cestou by byly "preventivní" odhady majetku, které by prováděly rodiny v nebezpečném pásmu okolo 3 milionů. Samozřejmě, ti opatrnější by zpracovávali každoroční odhad již při podstatně nižším majetku, ti lehkomyšlnější by zřejmě čekali až na kontrolu či výzvu státu. Jak by stát vybíral vhodné kandidáty na kontrolu je zatím zcela ve hvězdách. Nejvhodnější se jeví institut sousedského špiclování a donášení, který nepochybně napomůže k vytvoření "společnosti přátelské ke všem".

Předpokládejme ale, že všechny domácnosti se budou chovat vzorně a budou připravovat majetková příznání již při majetku vyšším než 2 miliony korun. To představuje hodnotu průměrného rodinného domku ve větším městě, nebo hodnotu většího bytu v Praze, případně hodnotu velmi malé zemědělské farmy. Následující tabulka ukazuje, že počet domácností s takovýmto majetkem je nezanedbatelný.

Tab. 1: Rozložení majetku českých domácností v letech 1990 - 1996 (v % z celkového počtu domácností)

	XII/1990	XII/1991	I/1993	XI/1993	XI/1994	I/1996
do 200 tisíc	35.5%	33.4%	25.0%	19.8%	16.7%	14.6%
200 - 500 tisíc	42.1%	37.6%	33.6%	35.3%	34.1%	31.9%
0,5 - 1 mil.	17.2%	20.8%	21.5%	22.9%	22.0%	22.5%
1-2 mil.	4.5%	6.0%	13.9%	13.7%	19.3%	20.8%
Přes 2 miliony	0.9%	2.1%	6.0%	6.1%	7.9%	10.2%

Zdroj: Ekonomická očekávání a postoje, Sociologický ústav ČAV 1990-1996.

Údaje vycházejí z pravidelného výzkumu Sociologického ústavu ČAV a ukazují jistě povzbuzující tendenci k stále majetnějším domácnostem v České republice. Tak například v lednu 1996 již více než 10% domácností odhadovalo, že vlastní majetek v hodnotě vyšší než 2 miliony korun. Zanedbejme nyní skutečnost, že počet těchto domácností se stále zvyšuje tempem přibližně 80 tisíc ročně a předpokládejme, že v příštím roce nebude rodin s majetkem nad 2 miliony více než 450 tisíc. To je jistě obrovský počet a systém majetkových přiznání by si vyžadoval odpovídající obrovský administrativní aparát. Abychom dostali alespoň přibližné odhady nákladů systému, provedeme si několik modelových výpočtů.

Předpokládejme, že 450 tisíc rodin musí každý rok vyplňovat majetková přiznání. Jaké budou náklady? V první řadě půjde o náklady samotných rodin. Ty si budou moci přiznání zpracovat samy, nebo jeho vypracování svěří profesionálnímu odhadci. Tato práce zabere přinejmenším 15 hodin času (kdo kdy v životě vyplňoval daňové přiznání uzná, že jde o velmi konzervativní odhad). Pokud budeme počítat mzdu odhadců ve výši 200 Kč za hodinu (opět jde o podhodnocený odhad), pak vyjdou přímé náklady vypracování oněch 450 tisíc majetkových přiznání na neuvěřitelnou sumu 1 miliardy a 350 milionů korun ročně! Tyto prostředky by mohly být použity na řadu efektivnějších investic, kde by přinášely další užitek. Zde však náklady zdaleka nekončí.

Ročně by finanční úřady dostávaly 450 tisíc majetkových přiznání, které by musely ověřovat a případné nesrovnalosti vyjasňovat. Pokud budeme, opět optimisticky, předpokládat, že úředníci nestráví nad jedním majetkovým přiznáním více než dva dny (jeden na "kontrolu" majetku na místě a na popovídání si s informátory, odkud že bere soused tolik peněz a jeden den na vypracování zápisu), pak nám vyjde potřeba 900 tisíc pracovních dnů ročně, což znamená zaměstnání zhruba 3600 nových úředníků. Při průměrné mzdě 10 tisíc

korun a při odvodech na pojištění vyjdou náklady na tuto malou armádu na přibližně 600 milionů korun ročně. Pro úplnost přidejme náklady na vybavení úředníků a na nájmy, které by platili za kanceláře a náklady se zvýší na přinejmenším 650 milionů korun.

Můžeme tedy odhadovat, že fungování institutu majetkových příznání by si vyžadovalo náklady nejméně 2 miliardy ročně, zanedbáme-li jistě nezanedbatelné náklady zavedení podobně masivního systému. A jaké by byly efekty tohoto systému? Je pravděpodobné, že se zvýší kontrola a tedy i daňové výnosy, především ze skupiny domácností s majetkem okolo hranice majetkového příznání. Pro domácnosti s příjmy podstatně vyššími nebude institut majetkového příznání představovat významnější omezení, protože jejich příjmy jsou beztak každoročně kontrolovány daňovými úřady. Kromě toho, majetek je veličina stavová, to znamená, že se v čase kumuluje, příjmy jsou však veličinou tokovou. Velký majetek proto neznámá nutně vysoké příjmy v posledním roce a tedy nutně vysoké daně. Řada domácností s vysokým majetkem tedy vůbec nemusí mít vysoké příjmy v posledním roce a její "kontrola" by nepřinesla, kromě zbytečného obtěžování, žádný efekt.

Je tedy více než sporné, jaké zvýšení daňových příjmů by institut majetkových příznání přinesl. V současnosti vybírá stát na daních fyzických osob z jiné než závislé činnosti zhruba 26 miliard ročně, příští rok počítá rozpočet s příjmy ve výši 30 miliard korun. Tyto daňové příjmy by se tedy musely zvýšit přinejmenším o 10%, aby se celý systém majetkových příznání "samofinancoval". Pokud by však toto opatření mělo přinést státní pokladně prostředky, potřebné na financování nákladných sociálně demokratických návrhů (například navrhované snížení věku pro odchod do důchodu by si samotné vyžádalo roční náklady zhruba 10 miliard korun), musely by se příjmy z daní fyzických osob zvýšit přinejmenším o jednu polovinu jejich stávající úrovně. Lze jistě s úspěchem pochybovat, že by se výnosy zvýšily tak razantně a tak rychle.

Pomocí několika jednoduchých výpočtů jsme se pokusili ukázat, že návrh sociální demokracie na zavedení institutu majetkových příznání by byl nesmírně nákladný a že jeho fiskální efekty jsou velmi sporné. Je ale nutné zdůraznit, že shora uvedené náklady majetkových příznání tvoří jen tu viditelnou část ledovce. Každoroční kolotoč téměř půl milionu majetkových příznání by měl řadu dalších, subtilnějších důsledků, které by však mohly hrát ještě výraznější roli. Ekonomicky by byl jednoznačně škodlivý, protože by penalizoval vyšší pracovní úsilí nejenom vyššími daněmi, ale i dodatečnou byrokracií. Vliv státu by se dále posílil, vznikla by další skupina byrokratů, jejichž posláním by bylo kontrolovat svobodné občany a kteří by nad nimi měli značnou moc - kdo by například posoudil, kdo musí předkládat majetkové příznání, jak mohu dokázat, že můj majetek je nižší než 3 miliony? Samotný institut majetkových příznání je založen na principu špiclování ze strany státu a donášení. Zasadili bychom tak semínka závisti a zloby, kterých bychom se později jen těžko zbavovali.

